

Natuurmonumenten en veehouders schoeien samenwerking op nieuwe leest

Van pachter naar partner

Van pachter naar partner. Dat is het motto van de nieuwe aanpak die Natuurmonumenten nastreeft in Natura 2000-gebieden als Botshol en de Vechtplassen. In Tienhoven is Wilco van der Vaart een van de veehouders waarmee de samenwerking op een nieuwe leest wordt geschoeid.

Samen met zijn vrouw Renée melkt Van der Vaart in Tienhoven circa tachtig koeien, op een bedrijf met 35 ha eigen grond en 15 ha losse pacht. Daarnaast pacht hij ongeveer 35 ha van Natuurmonumenten. 'Op die gronden is sprake van zwaar botanisch beheer', legt Wilco van der Vaart uit. 'Dat betekent: beperkt beweiden en minimaal twee keer per jaar maaien en afvoeren van het maaisel. Nu doen we een proef waarin we het maaisel omzetten in "bokashi" oftewel goed gefermenteerd organisch materiaal.' Hij boert deels in de 4.000 ha grote beheereenheid 'Vechtplassen' waar Natuurmonumenten onder het motto 'van pachter naar partner' de nieuwe aanpak nastreeft. 'Meer kwaliteit door een intensievere samenwerking met een aantal pachters', verduidelijkt Daniëlle de Nie

van Commonland. Commonland is gespecialiseerd in het herstellen van aangetaste ecosystemen en is door Natuurmonumenten ingeschakeld om 'Van pachter naar partner' te ondersteunen. 'Minder stikstof uitstoten, de biodiversiteit vergroten en kringlopen sluiten. Dat is wat Natuurmonumenten verlangt van de pachters. Maar niet meer door het dwingend op te leggen, maar door samen naar een win-winsituatie te zoeken. Voor Natuurmonumenten betekent dit: meer natuurkwaliteit en een efficiënter beheer van de graslanden. En voor de boeren een langeretermijnsamenwerking, waarbij zij mogelijk grotere delen van het gebied kunnen gaan beheren door op hun hele bedrijf duurzamer te gaan boeren.'

Voorsorteren

Van der Vaart heeft geen biologisch bedrijf, maar sluit omschakeling op termijn niet uit. 'Als ik niet meega in de natuurontwikkeling in het gebied, betwijfel ik of mijn gangbare bedrijf hier toekomst heeft. Aan de andere kant is mijn bedrijfsvoering niet afhankelijk van die pachtgrond van Natuurmonumenten. Ik geef eerlijk toe dat ik wel eens heb gedacht: zoek het maar uit. Maar inmiddels is er meer wederzijds vertrouwen en begrip.' De Nie: 'Natuurmonumenten begrijpt dat grasland waar zwaar botanisch beheer op zit, niet zomaar kan worden ingepast in een bedrijfsvoering. Een kosten-batenanalyse moet uitwijzen wat voor financieel plaatje daar precies aanhangt.'

Daniëlle de Nie (links) in beheereenheid 'Vechtplassen' in gesprek met Wilco en Renée van der Vaart. Een nauwere samenwerking moet leiden tot winst voor alle partijen.

Natuurmonumenten weet waar ze naartoe wil, aldus De Nie, maar nog niet precies hoe en met wie. 'Onder de vlag van "van pachter naar partner" zoeken meerdere groepen boeren daarom naar goede vormen van duurzaam bodembeheer en nieuwe verdienmodellen. Een bijzonder aspect van de samenwerking is dat boeren de natuurgraslanden mogen bemesten met bijvoorbeeld bokashi en zeezout, waardoor verschraving en productie beter samengaan. Want Natuurmonumenten vindt het belangrijk dat er in deze natuurgebieden boeren actief blijven. Het moeten geen museumlandschappen worden.'

Maatwerk

Uit 'Van pachter naar partner' kan voortsnog vooral de conclusie worden getrokken dat er maatwerk nodig is bij iedere veehouder waar Natuurmonu-

menten mee verder wil. De Nie: 'Het is een lastige puzzel, met heel veel verschillende stukjes in de vorm van de natuurdoelen van Natuurmonumenten en de provincie en alle bedrijfseconomische aspecten van de betrokken veehouders. Of het gaat lukken is nog de vraag, maar het belangrijkste is nu de gezamenlijke intentie om er samen uit te komen.' Van der Vaart: 'Met als doel meer continuïteit en zekerheid voor beide partijen. In dat verband hoop ik dat "Van pachter naar partner" resulteert in pachtcontracten met een langere looptijd.' De Nie: 'Aan de ene kant maken we het onszelf best moeilijk in een gebied met zwaar botanisch beheer. Aan de andere kant: als het hier lukt, lukt het ook bij "makkelijker" pachtgronden waar sprake is van weidevogelbeheer of kruidenrijk grasland.'

Aanjager in vogelvlucht

- ≡ Energiebesparingsmaatregelen met een korte terugverdientijd
- ≡ Bodemtemperatuur bepaalt eerste stikstofgift
- ≡ Stratego met krabbenschieren
- ≡ Positieve ervaringen digitale erfmissiescan in de fruitteelt
- ≡ Samenwerken voor natuur en biodiversiteit

Het Westen

Na een succesvolle start in het provinciaal LTO-bestuur werd ik, als kleiboer, gevraagd plaats te nemen in de Gebiedscommissie Utrecht-West en daarmee in de Stuurgroep Landbouw. Het werd mij al snel duidelijk dat veen geen klei is! Veengrond is nooit hetzelfde en dat alleen al is een enorme uitdaging. De bodemdaling en CO₂-uitstoot zijn niet nieuw voor de boeren in de polder, maar de discussie gaat nu als een razende tekeer. Rapporten vliegen je om de oren en er lijkt geen toekomst meer. Maar er is al veel gedaan in het Westen en er zijn volop goede initiatieven opgepakt. En wat soms een bedreiging leek is een kans geworden.

Kringlooplandbouw is beladen bij een volledig grasrantsoen. Het kan en mag niet de bedoeling zijn om gebieden op achterstand te zetten. Wat mij in het Westen ook direct opviel is de grote betrokkenheid, niet alleen in de eigen polder maar ook maatschappelijk gezien. De Stuurgroep Landbouw helpt graag mee initiatieven van de grond te krijgen, met mooie resultaten. Juist omdat het ook Utrechtse collega's zijn die hier hun energie in stoppen, verbaast het mij dat de provincie Utrecht nog steeds niet meedoet in de Proeftuin Veenweiden. Er ligt het Klimaatakkoord van Parijs met een grote CO₂-opgave. In de veengebiede-

den kan met onderwaterdrainage de bodemdaling worden geremd en de CO₂-uitstoot worden gereduceerd tegen lage kosten. Utrecht, laat deze kans om het unieke landschap voor toekomstige generaties veilig te stellen niet voorbijgaan! Met heel veel plezier heb ik mij altijd ingezet. Ik trek mij terug op de klei en wil iedereen bedanken voor de fijne samenwerking en alle goeds toewensen en bovenal een goede gezondheid natuurlijk. Hopelijk tot ziens!

Pieter van der Grift
Melkveehouderij te Bunnik

Veehouder Richard Vedder in Eemdijk ziet tal van mogelijkheden voor energiebesparing op melkveebedrijven

‘Met zo’n korte terugverdientijd is de vraag: waarom zou je het niet doen?’

Het project ‘Energieneutrale Melkveehouderij Utrecht’ (ENM), moet ertoe leiden dat de Utrechtse melkveehouder in 2020 75 procent minder stroom verbruikt dan in 2014. Richard Vedder, veehouder en lid van de Stuurgroep Energieneutrale Melkveehouderij, is benieuwd hoe de aanpak door omgevingsdiensten hierbij past: ‘Ook voor boeren die minder dan 50.000 kWh per jaar verbruiken is dit een extra stimulans om serieus aan de slag te gaan met energiebesparing.’ Dit jaarverbruik is terug te vinden in het Activiteitenbesluit Milieubeheer, waarboven verplicht energiebesparende maatregelen genomen moeten worden met een terugverdientijd van vijf jaar of minder.

Met het Parijse Klimaatakkoord als stok achter de deur, maakt Nederland serieus werk van energiebesparing. Op straffe van een ‘last onder dwangsom’ zijn ook grootverbruikers in de agrarische sector verplicht energiebesparende maatregelen te nemen, zoals die zijn terug te vinden in het Activiteitenbesluit Milieubeheer (zie kader). ‘In de praktijk loopt het zo’n vaart niet’, verzekert Janine Ietswaard van de Regionale Uitvoeringsdienst Utrecht (RUD), die in Utrecht samen met de Omgevingsdienst Regio Utrecht (ODRU) onder andere de naleving van de milieuregels controleert. ‘We gaan altijd eerst in gesprek met een ondernemer en stellen een plan van aanpak op. Uiteindelijk kan dat inderdaad leiden tot een last onder dwangsom: de ondernemer kan dan een boete tegemoet zien als hij de verplichte maatregelen niet binnen een bepaalde termijn heeft genomen.’ Ietswaard vermoedt dat het in de genen van ondernemers zit om terughoudend te zijn ten aanzien van de erkende maatregelen. ‘Het is aan ons om daar in een goed

gesprek doorheen te prikken en ze te wijzen op de aantrekkelijke terugverdientijd van vijf jaar of minder. En op financiële ondersteuningsmogelijkheden door de provincie Utrecht.’

Paard achter de wagen

Richard Vedder is het met haar eens, al heeft hij moeite met het verplichtende karakter van de erkende maatregelen. ‘Een boete is het paard achter de wagen spannen. Weggegooid geld, daar schiet niemand wat mee op. In feite is ENM erop gericht veehouders de erkende maatregelen vrijwillig te laten nemen. Dat werkt veel beter.’ Vedder melkt in Eemdijk honderd koeien, op een bedrijf met een huiskavel van 65 ha (‘gunstig voor het dieselverbruik’) en een jaarlijks stroomverbruik van 36.000 kWh. ‘De zonnepanelen die ik al in 2010 op een van de stallen heb gelegd, wekken 23.000 kWh per jaar op. Meer is mogelijk, maar ik moest wachten op de aanleg van een nieuwe elektriciteitskabel die werd vertraagd door een dijkverbeteringsproject.’

Richard Vedder heeft in 2010 al zonnepanelen op het dak van de stal gelegd. Een energieneutrale melkveehouderij is van groot belang voor de volgende generaties.

Terugverdientijd

Vedder zit dus ver onder de in het Activiteitenbesluit vastgelegde grens van 50.000 kWh, maar heeft alle erkende maatregelen al gerealiseerd. ‘Tegen weifelende veehouders zeg ik wel eens: waarom zou je het niet doen? De terugverdientijd is dusdanig, dat ik het desnoods wel wil voorfinancieren. Dé boodschap die ik ze mee wil geven is: het kan uit, de mogelijkheden zijn er, ga ermee aan de slag.’ Met een energieverbruik van circa 45 kWh per 1.000 kg melk, behoort het bedrijf van Vedder niet tot de allerzuinigste bedrijven binnen de sector. ‘Die zitten op 25 kWh/

1.000 kg. In mijn situatie, met een organisch gegroeid bedrijf met veel oudere bebouwing, kom ik daar niet aan. Zodra ik een nieuwe stal bouw, wordt het een heel ander verhaal.’ Vooruitlopend op die nieuwe stal gaat Vedder warmte die vrijkomt bij de melkkoeling al wel gebruiken om zijn woning te verwarmen. ‘Er is zoveel mogelijk, technisch en financieel’, verzekert hij. ‘Als de RUD en de ODRU deskundige controleurs op pad sturen die met veehouders meedenken en zich in hun situatie kunnen verplaatsen, verwacht ik weinig onaangename verrassingen.’

Vaste rijgewoontes doorbreken loont!

Minder diesel verbruiken in de melkveehouderij is goed voor uw bedrijfsresultaat en het milieu. Dat is zo duidelijk als wat! Maar hoe zorgt u dat u minder diesel hoeft in te kopen? In de Rapportage Dieselbesparing vindt u besparingstips en handvatten om het dieselverbruik op het eigen bedrijf te meten en te vergelijken met dat van vijftig melkveehouders uit Utrecht. Deze vijftig bedrijven verbruiken gemiddeld 210 liter diesel per hectare en 12,6 liter diesel per 1.000 kg melk. De diesel-efficiëntste boeren kunnen zelfs met 8,4 liter per 1.000 kg melk of 128 liter per hectare toe. Zit uw dieselverbruik hierboven, dan kunt u vast en zeker besparen.

Ga eerst met eenvoudige maatregelen aan de slag. Rij met een laag toerental en laat uw trekker niet onnodig stationair lopen. De bijgevoegde bespaarsticker in uw cabine plakken helpt als geheugensteuntje. Eenvoudig toepasbare tips, dus zorg dat dit uw vaste routine wordt! Laat zien dat u bewust rijdt, door een foto te maken van het geheugensteuntje in uw trekkercabine. Dan ontvangt u een bumpersticker waarmee u ook aan de buitenwereld laat zien dat u zuinig rijdt voor een Energieneutrale Melkveehouderij. Kijk voor het versturen van uw foto en de Rapportage Dieselbesparing op www.lami.nl/nieuws/diesel.

Denk aan uw liquiditeit wanneer u vol gas rijdt!

Bespaar diesel met:

- ✓ Optimaal onderhoud
- ✓ Passende pk's
- ✓ Bodemafhankelijke bandenspanning

www.lami.nl/thema/energiemanager/diesel

Overzicht 27 erkende maatregelen

Hieronder alle erkende maatregelen voor energiebesparing voor de agrarische sector in het Activiteitenbesluit Milieubeheer. ‘Zelfstandig’ (Z) betekent dat ze direct verplicht zijn, ‘natuurlijk’ (N) dat ze verplicht worden bij vervanging van apparatuur.

Gebouwen 1: ventilatiekanalen luchtdicht maken (Z) 2: vloer verwarmd diervverblijf isoleren (N) 3: spouwmuur verwarmd diervverblijf isoleren (Z) 4: binnenzijde dak isoleren (Z) Ruimteventilatie 5: frequentieregelaars ventilatoren (N) Ruimteverwarming 6: indirect gasgestookte modulerende hr-luchtverhitter en extra ventilator (N) 7: weersafhankelijke regeling op ketel of cv-groep (Z) 8: halveringsschakelaar op biggenlamp (Z) 9: warmterugwinning uit ventilatielucht in stallen met warmtepomp (N) 10: warmtewisselaar in ventilatielucht uit luchtwater (Z) Ruimte- en buitenverlichting 11: spanningsverlaging naar 207-210 Volt (Z) 12: vermogen verlichting diervverblijf en verwerkingshal beperken (N) 13: buitenverlichting: armatuur met ledlamp (Z) Stookinstallatie 14: gasgestookte hr-boiler (bij aardgasverbruik < 170.000 m3/jaar) (N)	Warmwatervoorziening 15: isoleren appendages en leidingen (bij bedrijfstijd > 1.250 uur/jaar) (Z) Koelinstallatie 16: warmtecondensors voor (ruimte)verwarming (N) 17: voorkoeler bij melkproductie boven 1.000.000 kg per jaar (Z) 18: aangezogen (buiten)lucht scheiden van afgegeven lucht (Z) 19: koelcelwand volledig isoleren als koelcel hele jaar in gebruik is (Z) 20: deurschakeling celprogramma die koeling onderbreekt (Z) 21: uitschakelen verlichting met bewegingsmelder in koelcel (Z) 22: regeling voor temperatuurvariatie (dag/nacht) (Z) 23: ventilatieontdooiing (N) 24: energiezuinige lampen in koelcel toepassen (N) Overige faciliteiten 25: frequentieregelaar op vacuümpomp (Z) 26: frequentieregeling draaistroommotor en pomp warmwatercircuit (N) 27: gelijkstroommotor (N)
---	--

Project moet zorgen dat (kunst)mest op beste moment wordt aangewend

Op bodemtemperatuur gebaseerde app geeft straks sein voor (eerste) stikstofgift

De eerste stikstofgift in het voorjaar? Op voorwaarde dat de grond berijdbaar is, laten veehouders in veenweidegebieden die afhangen van de T-som, de optelling vanaf 1 januari van alle daggemiddelde temperaturen boven nul. Omdat er nogal wat vraagtekens kunnen worden gezet bij de nauwkeurigheid van deze grove parameter, is begin dit jaar een project van start gegaan dat moet uitwijzen in hoeverre de bodemtemperatuur een betere graadmeter is. 'Bodemtemperatuur afhankelijk bemesten grasland veenweiden' is de naam van het project dat in 2018 en 2019 plaatsvindt en waar tientallen veehouders bij betrokken zijn.

Met het oog op het milieu én zijn portemonnee wil iedere veehouder (kunst)mest aanwenden op het moment dat het gras de nutriënten daadwerkelijk opneemt en de kans op emissie naar water en lucht minimaal is. Dat is echter makkelijker gezegd dan gedaan: in veenweidegebieden met hun geringe draagkracht blijkt het in de praktijk bijzonder lastig om het meest geschikte tijdstip te bepalen. De bodemtem-

peratuur moet veehouders en loonwerkers meer houvast geven. Niet alleen op KTC Zegveld, maar ook op een aantal verschillende percelen van veehouderijbedrijven zijn begin dit jaar bodemtemperatuurmeters geïnstalleerd. Zowel op Zegveld als op de bedrijven wordt behalve de bodemtemperatuur en het bodemvochtgehalte, ook de grasgroei gemeten in relatie tot de gift van kunstmest en/of drijfmest.

Bijzondere krachtenbundeling

Circa vijftien bedrijven gaan onderzoeken of het inderdaad lukt om op die manier, in combinatie met de weersituatie en de weersverwachting voor de komende dagen, het ideale tijdstip te bepalen voor het uitrijden van drijfmest en het toedienen van kunstmest. Het is de bedoeling dat het project ook resulteert in een 'adviesmodule', vermoedelijk in de vorm van een handzame app, die veehouders en loonwerkers kunnen gebruiken.

Het project is een bijzondere krachtenbundeling van VIC en KTC Zegveld, Wageningen UR, PPP-Agro Advies en LTO Noord. Het wordt mede mogelijk gemaakt dankzij financiële bijdragen van ZuivelNL en KTC Zegveld en vanuit het Programma Proeftuin Veenweiden 2000 en het Programma Aanpak Veenweiden van de provincie Utrecht. Meer informatie via youri@ktczegveld.nl.

Bodemtemperatuur is een betere maat om de bemesting op te baseren dan de T-som.

Flexibele maatregelen voor het hele bedrijf

Een flexibel in te vullen kringlooppakket met een aantal beheermaatregelen, die niet per perceel maar voor het hele bedrijf gelden. Daaraan werken de agrarische collectieven Rijn, Vecht & Venen (Utrecht) en Water, Land & Dijken (Noord-Holland), die daarbij worden ondersteund door de Gebiedscommissie Utrecht-West, de provincie Noord-Holland, de waterschappen Hollands Noorderkwartier, De Stichtse Rijnlanden en Amstel, Gooi en Vecht, NMI en PPP-Agro Advies. 'Met vier vaste maatregelen als basis, kunnen veehouders zelf de zwaarte van het pakket kiezen', vertelt Wim Honkoop, die namens PPP-Agro Advies bij het project is betrokken. 'Hoe meer beheermaatregelen, hoe hoger de vergoeding per hectare. En uiteraard tellen alle hectares mee!'

In het nieuwe stelsel Agrarisch Natuur- en Landschapsbeheer (ANLB) zijn al verschillende waterpakketten ontwikkeld waarmee verliezen van meststoffen naar het water worden beperkt. Een betere benutting van de toegediende meststoffen en het vermijden van verliezen is ook het doel van het kringlooppakket.

De voorbereidingen voor de pilot zijn vorig jaar begonnen. Streven is om in 2020 een 'werkbaar maatwerk kringlooppakket' te hebben waar ook andere ANLV's in Nederland mee aan de slag kunnen en dat voldoet aan de vier uitgangspunten van het DUCE-principe: draagvlak, uitvoerbaar, controleerbaar en effectief. Meer info via w.honkoop@ppp-agro.nl.

Nieuwe projecten in Utrecht-Oost gericht op verdieping en verbreding kringlooplandbouw

Vanaf 2007 hebben in Utrecht-Oost en de Gelderse Vallei meer dan tweehonderd melkveehouders samen met hun gebiedspartners aan kringloopprojecten gewerkt, met name op het gebied van een lagere emissie van meststoffen en het sluiten van kringlopen. 'Er is al veel bereikt', vindt Frank Verhoeven (Boerenverstand). 'Zo realiseerde een grote meerderheid van de veehouders in Utrecht-Oost in 2015 al een negatief fosfaatoverschot per hectare. Maar tegelijk wordt een afname van de bodemvruchtbaarheid gesignaleerd.' Begin 2018 is daarom het vervolgproject 'Kringlooplandbouw Utrecht-Oost van A naar Beter' van start gegaan. Verhoeven: 'Doel is de beschikbare kennis op een praktische wijze bij de boeren te brengen, zodat ze meer handvatten krijgen om aan alle huidige duurzaamheidsdoelstellingen te voldoen. Zo gaan we direct aan de slag

met het nieuwe kengetal 'percentage eiwit van eigen land', maar ook met de fosfaatefficiëntie, het stikstofoverschot en de uitstoot van broeikasgassen.' Uiteindelijk doel van de vernieuwende wijze van opschalen en implementeren van alle reeds ontwikkelde kennis rondom kringlooplandbouw, is volgens Verhoeven 'het integraal verbeteren van de water- en bodemkwaliteit, het klimaat, de biodiversiteit én vanzelfsprekend het inkomen van alle bodemgebruikers'.

Nieuwe tools

Dat geldt ook voor het doel van het project 'Doorontwikkeling kringlooplandbouw: bedrijfsspecifieke maatwerkoplossingen voor behalen integrale duurzaamheidsdoelen Utrecht-Oost', dat eveneens begin 2018 van start is gegaan. 'In het verlengde van het project 'Proefpolder Kring-

looplandbouw' in Utrecht-West, gaan tien melkveehouders in de vijf kenmerkende gebieden van Utrecht-Oost en de Gelderse Vallei experimenteren met nieuwe tools om te sturen op bedrijfsspecifieke verliezen naar lucht, bodem en water', licht Verhoeven dit project toe. 'Daarnaast wordt voor de tien bedrijven een integraal bedrijfsplan ontwikkeld, dat voor samenhang zorgt tussen de kringloop en alle andere opgaven op het gebied van bodem- en waterkwaliteit, watervasthoudend vermogen, biodiversiteit en natuur-, landschaps- en weidevogelbeheer.' Beide projecten worden mede mogelijk gemaakt door subsidie in het kader van het plattelandsontwikkelingsprogramma (POP3) en zullen in de tweede helft van 2020 worden afgerond. Meer informatie: frank@boerenverstand.nl.

Organische meststof voor wortelgroei

Theo Folmer (Lunteren, op de grens tussen Utrecht en Gelderland) laat twee plaggen zien die hij zojuist uit de grond heeft gespit: de linker is behandeld met Herbali, een organische meststof die onder andere de wortelgroei bevordert, de rechter niet. De proef maakt deel uit van het project 'Koolstofkringlopen' dat, begeleid door DLV Rundvee Advies, is bedoeld om de koolstofkringlopen op tien melkveebedrijven in beeld te brengen. Hierdoor wordt duidelijk waar nog koolstof verloren gaat en hoe de input van koolstof op het bedrijf kan worden vergroot. Folmer, een gangbare veehouder, wendt al jaren Herbali aan in het najaar. Toen de deelnemers in februari kwamen kijken was er nog weinig te zien, maar inmiddels zijn de effecten van de organische meststof volgens hem weer overduidelijk.

Krabbenschieren als symbool van biodiversiteit

‘Stratego met krabbenschieren’ werpt vruchten af

Stratego met krabbenschieren. Zo noemt veldcoördinator René Faber het project van de agrarische natuur- en landschapsvereniging De Utrechtse Venen, waarbij in 2016 in acht sloten verdeeld over vijf agrarische bedrijven in Zegveld en omstreken in totaal vierhonderd twee- à driejarige krabbenscheerplanten werden uitgezet.

Dat gebeurde in vierkante entramen, onder andere in enkele schone sloten op het bedrijf van jongveeopfokker Leen de Leeuw. Faber: ‘Een jaar later werden ruim drieduizend krabbenscheerplanten geteld, vooral in vijf van de acht sloten. De drie sloten waarin de krabbenschieren minder goed aansloegen, zijn breder en open. Of ze bevatten andere slootplanten en/of algen die wellicht een verstikkende invloed hebben op de uitgezette planten.’

Schoon water

Omdat ze gevoelig zijn voor milieuvervuiling, worden krabbenschieren beschouwd als indicatoren van schoon oppervlaktewater. Bovendien vormen ze een oase voor dieren, zoals jonge vissen, watervogels, de gerande oeverspin en een zeldzame libelsoort: de groene glazenmaker. ‘De entramen werken als eilanden van

waaruit de krabbenschieren zich verspreiden, maar ze fungeren ook als kern waaromheen nieuwe planten zich concentreren’, legt Faber uit. ‘De ramen zijn zodoende een bron, maar werken ook hechtend.’ De veldcoördinator wil de krabbenschieren in de acht sloten dit jaar weer tellen en in het najaar ook weer een informatiebijeenkomst houden. ‘Vooroordeel is dat je helemaal niets mag of kunt doen in een sloot waarin de beschermde plant groeit. Het tegendeel is het geval: als je niets doet, groeit de sloot na verloop van tijd dicht waardoor bijvoorbeeld koeien niet meer bij het water kunnen. Krabbenschieren en baggerspuiten gaan heel goed samen. En periodiek slootschonen is ook prima, maar wel op een selectieve, zorgvuldige manier waarbij niet de hele sloot in één keer wordt leeggeveegd.’

Krabbenscheer in de sloten van Leen de Leeuw.

Belangrijke plant

Volgens Faber is het daarom belangrijk dat naast veehouders ook loonwerkers en het hoogheemraadschap bij het project betrokken blijven. ‘De krabbenscheer is een belangrijke plant. We zijn goed op

weg om met dit project aan te tonen dat je de groei en verspreiding kunt sturen. En dat dit symbool van de toenemende biodiversiteit in veengebieden prima kan samengaan met beweidings en een goede waterhuishouding.’

Drukdrainage in bedrijf

Op zijn bedrijf in de polder Spengen buigt veehouder Piet Rodenburg zich over de pompput waarmee hij sinds kort het grondwater op zijn percelen kan sturen. ‘Bijzonder is dat hij bijna tien hectare van zijn huiskavel gaat sturen met één pompput in plaats van één put per twee hectare bij de andere deelnemers’, legt Annette van Schie van Hoogheemraadschap De Stichtse Rijnlanden (HDSR) uit. Door water in en uit de put te pompen, kan de grondwaterstand op de veenweidegrond worden beïnvloed. De boeren hebben het systeem samen met het waterschap doorontwikkeld. Van Schie: ‘De deelnemers wilden graag een volautomatisch systeem, zodat ze niet handmatig de pompen aan of uit hoeven te zetten en er eigenlijk geen omkijken naar hebben.’ Piet Rodenburg geeft aan dat het systeem in natte perioden overvloedig water via de drukdrains afvoert. ‘In droge perioden blijft het grondwaterpeil hoger door water in de drukdrains te laten stromen. Dat

komt de draagkracht en de grasgroei ten goede en gaat de inklinking tegen.’

Ook zonder put effectief

De drukdrains waren in 2017 nog niet op de put aangesloten. ‘Vorig jaar kon ik nog niet actief sturen. Toch had ik de indruk dat de drukdrains al effect hadden: in warme zomerse perioden leek de grondwaterspiegel minder hol dan gebruikelijk. Metingen moeten uitwijzen hoe groot de positieve invloed op zowel de gewasopbrengst als de inklinking precies is.’ In totaal is in Spengen 55 ha grasland van drukdrains voorzien. Het vierjarige pilotproject ‘Sturen met grondwater’ vloeit voort uit een proef op het Kennis Transfercentrum (KTC) in Zegveld, is een initiatief van het HDSR en wordt financieel ondersteund door het Programma Aanpak Veenweiden. De zeven deelnemende veehouders betalen zelf ook een deel van de kosten voor de drukdrainagesystemen die in april in werking zijn gegaan.

‘Polderkennis op peil’ levert concrete resultaten

Veehouders gaan zelf een hoofdwatergang bijhouden, omdat vorig jaar naar hun zin wat te rigoreus was gebaggerd. Boeren gaan in gesprek met hun niet-agrarische poldergenoten, omdat ze aan de achteruitgang van de plantenstand zien dat die te veel gebiedsvreemd water binnenlaten. Een proef met onderwaterdrainage, die kwelproblemen vanuit het Amsterdam-Rijnkanaal moet ondervangen. Het zijn zomaar enkele resultaten die ‘Polderkennis op peil’ tot dusver heeft opgeleverd. Het project is een initiatief van Gebiedscoöperatie Rijn, Vecht & Venen. Verdeeld over tien studiegroepen in de werkgebieden van Rijn, Vecht & Venen en ANV Lopikerwaard, zijn circa honderd veehouders vorig jaar aan de slag gegaan met watergerelateerde problemen in hun eigen polders. ‘In de Lopikerwaard is de waterhuishouding dankzij een recente landinrichting op orde, dus daar ligt de nadruk op biodiversiteit en kringlooplandbouw’, legt projectcoördinator José van Miltenburg uit. ‘In de polders boven de A12 gaat het ook heel concreet over knelpunten in de polder. En hoe we die kunnen oplossen.’

De waterschappen Hoogheemraadschap De Stichtse Rijnlanden en Amstel Gooi en Vecht nemen deel aan de studiegroepen en volgens Van Miltenburg wordt dat over en weer als positief ervaren. ‘Onder de vlag van ‘Polderkennis op peil’ zijn boeren en waterschappen zonder agenda bij elkaar gaan zitten, puur om eventuele problemen aan te kaarten en vooral om samen naar praktische oplossingen te zoeken.’

Behalve door het Europees Landbouwfonds voor Plattelandsontwikkeling (POP), wordt het project financieel gesteund door de provincie Utrecht en beide waterschappen.

Zelf meten erfafspoeiing

Twintig veehouders in het werkgebied van Waterschap Vallei en Veluwe en Hoogheemraadschap De Stichtse Rijnlanden zijn gestart in het project ‘Zelf meten van de effecten van erfafspoeiing’.

De deelnemers hebben begin maart het eerste verzoek gekregen om metingen uit te voeren. De meetstrips, die stikstof en fosfor in beeld brengen, zijn gratis aan de deelnemers ter beschikking gesteld. De meetresultaten zijn naar Projecten LTO Noord gestuurd om anoniem te worden verwerkt. Daarnaast worden er ook laboratoriummetingen uitgevoerd om de meetresultaten van de deelnemers zelf te dubbelchecken. Medio april zijn de deelnemers gevraagd om een volgende meting uit te voeren. In totaal zullen zes tot acht metingen worden gevoerd. Er moet echter wel voldoende regen vallen. In een droge periode is het uitvoeren van een meting niet zinvol. Eind 2018 zullen de uitkomsten van de metingen worden besproken met de deelnemers. Dan weten we of zelf meten betrouwbare gegevens oplevert. Meer informatie: Dirk Johan Feenstra (dfeenstra@projectenltonoord.nl).

Fruitteler Gert van Os: handzame scan vergroot inzicht en bewustwording

Eerste ervaringen in Utrecht met digitale erfemissiescan zijn positief

De 'Erfemissiescan Gewasbescherming' is een digitale tool waarmee agrariërs eenvoudig het risico op emissie van gewasbeschermingsmiddelen vanaf hun erf in kaart kunnen brengen. In één moeite door geeft de tool informatie over maatregelen om die emissie te verminderen. In Benschop is Gert van Os een van de eerste Utrechtse fruittelers die ervaring heeft met de digitale erfemissiescan. De tool is ontwikkeld door CLM en Adviesbureau Brooswater en uitgetest en gefinetuned in Gelderland.

In het convenant 'Schoon water Utrechtse fruitteelt' is vastgelegd dat eind 2020 75 fruittelers in Utrecht de erfemissiescan moeten hebben uitgevoerd. Dit is reden voor de Nederlandse Fruittelers Organisatie (NFO) en Hoogheemraadschap De Stichtse Rijnlanden (HDSR) om er hard aan te trekken. De pilot in Gelderland heeft duidelijk gemaakt dat de meeste bedrijven hun zaakjes goed voor elkaar hadden, maar ook dat er op elk bedrijf wel een verbeterpunt was. Zoals het plaatsen van een uitlekbaan op de dompelaar, het verbeteren van de vul- en spoelplaats en het zorgvuldiger schoonmaken van de spuitmachines. Op het erf mag dat onbeperkt, maar de vloer moet vloestofdicht zijn en het water moet worden opgevangen. Van Os, zo bleek uit de digitale erfemissiescan, heeft de afgelopen jaren al veel maatregelen genomen om de emissie vanaf het erf te verminderen. 'Alleen is mijn vul- en spoelplaats inmiddels te klein, omdat spuitmachines steeds groter worden. Ik moet naar een betonplaat van 240 m² toe, heb een offerte aangevraagd

en schrok van de kosten. Aanpassing van een bestaande situatie is veel duurder dan nieuwbouw.'

Nuttige exercitie

Het invullen van de erfemissiescan op www.erfemissiescan.nl kostte Van Os weinig moeite. 'Het is een nuttige exercitie, die de emissiestromen vanaf het erf goed in beeld brengt. Compleet met maatregelen om de emissie terug te dringen. Binnen de NFO-afdeling Vecht en IJssel waar ik voorzitter van ben, heb ik de leden al opgeroepen de scan uit te voeren. Het vergroot je inzicht en is goed voor de bewustwording. Na afloop weet je wat de eventuele knelpunten op het erf zijn en hoe je die kunt aanpakken.' Gegevens die worden ingevuld in de erfemissiescan blijven eigendom van de fruitteler, maar kunnen wel worden gebruikt voor analyses. HDSR introduceert binnenkort de subsidieregeling 'Regionaal Partnerschap Bodem en Water', die onder andere voorziet in maatregelen die erfafspoeling tegengaan.

Er zijn vele plaatsen waar erfemissie kan optreden.

Subsidieregeling voor water en bodem

De agrarische sector staat voor grote opgaven op het gebied van water en bodem. Klimaatverandering en bodemdaling vragen inspanningen voor voldoende schoon water en een duurzame bedrijfsvoering. Hoogheemraadschap De Stichtse Rijnlanden heeft in overleg met de agrarische collectieven, LTO, NFO en waterschap Amstel, Gooi en Vecht, een stimuleringsregeling opgesteld voor de periode 2018-2021. De regeling van Hoogheemraadschap De Stichtse Rijnlanden is op 2 mei open gegaan. Waterschap Amstel, Gooi en Vecht besluit eind mei over een soortgelijke regeling. U kunt subsidie krijgen voor activiteiten in het landelijk gebied die een positief effect hebben op de waterkwaliteit en de bodem. Ook activiteiten die het tempo van de veenbodemdaling remmen, komen in aanmerking. Meer informatie: op www.hdsr.nl/agrariers.

Watermakelaar

U kunt bij uw subsidieaanvraag advies krijgen van een 'watermakelaar'. Deze werkt nauw samen met het agrarisch collectief, het waterschap en de subsidieaanvrager om tot de beste ideeën te komen. Collectief Rijn, Vecht en Venen: Jan Oudshoorn (janenlanneke@gmail.com) ANV Rijn & Gouwe Wiericke en ANV Lopikerwaard: Harold Vlooswijk (harold.vlooswijk@hotmail.com) Collectief Utrecht Oost: Dirk Jan Bleijerveld (d.j.bleijerveld@collectiefutrechttoost.nl)

Kijk nú in de Lami-agenda!

In juni worden twee bijeenkomsten georganiseerd over fruitteelt. Bij het ter perse gaan van deze Aanjager waren de details echter nog niet bekend. Kijk daarom nú op www.lami.nl/agenda voor meer informatie. De onderwerpen zijn: 1. Biodiversiteit in de fruitteelt 2. Veldbijeenkomst regionale nutriënten in de fruitteelt

Fruittelers werken steeds meer samen met de natuur

Provincie Utrecht wil de ontwikkeling naar een meer natuurinclusieve landbouw stimuleren. LTO Noord en de Utrechtse agrarische collectieven hebben samen met de natuur- en milieuorganisaties het Actieplan Duurzame Landbouw met Natuur opgesteld. Een inventarisatie onder fruittelers in de Krommerijstreek leert wat er speelt rond samenwerken met de natuur en biodiversiteit.

Cornelis Uijttewaai, fruitteler in 't Goy, gebruikt biodiversiteit om plagen op een laag niveau te houden. 'Het vergt wel een andere mindset, maar niemand wil alles kapot spuiten en zeker geen oorwormen. Er is veel kennis en durf nodig om naar plaagbestrijding met nuttige dieren te gaan.' Op

zijn bedrijf bestaat nu evenwicht dankzij onder andere gemengde hagen met inheemse struiken (geen meidoorn!) en om en om maaïen, want op graszaden zitten enorm veel insecten. Soms is het bodemleven onvoldoende. De oplossing is simpel volgens Uijttewaai: organische mest.

Verdienmodel

Ook consumenten moeten een stap zetten: zij moeten ook fruit accepteren waar vlekjes op zitten. Want als producenten positief bijdragen, moeten de inspanningen wel betaald worden. Jacco Merkens, eigenaar van Redlove Nederland (appels/peren in Werkhoven), heeft wel een idee voor een verdienmodel. 'Onderzoek hoeveel CO₂ fruitbomen

opnemen en bedenk of je het overschot (na aftrek van diesel etc.) in de vorm van CO₂-rechten kunt verkopen.' Merkens doet en laat veel voor een natuurlijk evenwicht en een gezonde bodem. Al dertig jaar gebruikt hij dierlijke mest van zijn varkensbedrijf, waardoor het organischestofgehalte van zijn bodem vrij hoog is. En hij doet aan geïntegreerde gewasbescherming. 'Het geeft voldoening wanneer je wacht met spuiten totdat bloedluizen op natuurlijke wijze door oorwormen worden opgegeten', aldus Merkens. Over hagen heeft hij gemengde gevoelens, omdat ze tot gewasschade door zangvogels kunnen leiden. Belangrijk vindt hij het verder in kaart brengen van effectieve maatregelen voor het vergroten van biodi-

versiteit zoals bloemen zaaien, andere grasmengsels en om en om maaïen.

Natuurvriendelijke oevers

Walter Jaaltink (landschapscoördinator Krommerijnlandschap) werkt op praktische wijze aan een mooier en biodiverser landschap. In april is nog 50 m heg aangelegd, vorig jaar zijn 190 hoogstambomen neergezet en via Bee Deals Krommerijn zijn hectares bloemenranden gezaaid. 'Je zou moeten monitoren welk effect dit heeft', vindt Jaaltink. De laatste jaren wordt steeds meer onderzoek gedaan naar ecosysteemdiensten en biodiversiteit. Ook deze maatregelen zullen onder de loep genomen worden. Kijk voor regelingen en adviezen voor de fruitteelt op www.krommerijnlandschap.nl.

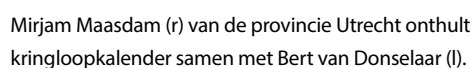
Kringloopkalender onthuld

Tijdens een drukbezochte bijeenkomst

Veehouders gaan 'Bewust en beter beweiden'

komstbestendige melkveehouderij, maar

komstbestendige melkveehouderij, maar ook voor natuur en samenleving', benadrukte Maasdam. Melkveehouders uit Utrecht kunnen de kalender gratis aanvragen via info@utrecht-west.com. Bestel bij voorkeur in gezamenlijk verband (kring, collectief) om de verzendkosten zo laag mogelijk te houden.

Recent is het project 'Bewust en beter beweiden' van start gegaan. 'Op alle bedrijven gaan we gedurende 22 weken de hoogte van het gras meten', legt projectcoördinator Wim Honkoop van PPP-Agro Advies uit. 'Er komt wekelijks iemand langs die de huiskavel meet. Na elke wekelijkse meting worden de meetresultaten met een Beweidings-Advies op basis van de metingen per mail naar de deelnemers teruggekoppeld. Via intakegesprekken en begeleiding, onder andere via WhatsApp, bespreken de deelnemers met een weidecoach de resultaten en vooral de praktische keuzes waar ze op dat moment voor staan. Het uiteindelijke doel van het optimaliseren van het beweidingsmanagement is helder: efficiënt melk uit vers gras produceren met een hoge gewasopbrengst en een tevreden koe en boer.' Of een veehouder gebruikmaakt van omweiden of standweiden maakt daarbij volgens Honkoop niet uit. 'We hebben de afgelopen jaren gezien dat juist met elkaar in gesprek gaan over concrete cijfers en metingen helpt om werkelijk stappen te zetten richting een betere beweiding.' In principe loopt het traject één jaar, wilt u doorgaan in het tweede jaar dan kan dat ook. Wilt u wel meedoen, maar is 2018 nog te vroeg dan is er in 2019 een tweede kans om mee te doen. Door de hoge meetkosten bedraagt de eigen bijdrage van het project € 10 per hectare huiskavel.

Geef u snel op bij Wim Honkoop (w.honkoop@ppp-agro.nl, 0613522542) er is slechts plaats voor maximaal 25 deelnemers!

Regeling	Omschrijving	Openstelling	Meer info
Investeringssubsidie duurzame energie (ISDE)	Tegemoetkoming aanschaf zonneboilers, warmtepompen, biomassaketels en pelletkachels	t/m 31 dec. 2018	www.rvo.nl/subsidies-regelingen/investerings-subsidie-duurzame-energie . RVO behandelt aanvragen op volgorde van binnenkomst
Mia/Vamil	Fiscale regeling extra aftrek bij investeringen in milieuvriendelijke technieken	Doorlopend	www.rvo.nl/subsidies-regelingen/mia-en-vamil Tel. (088) 042 42 42
Energie-Investeringsaftrek (EIA)	Fiscale regeling (aftrek 55,5% investeringskosten)	Doorlopend	www.rvo.nl/subsidies-regelingen/energie-investeringsaftrek-eia . Tel. (088) 042 42 42
Stimulering Duurzame Energieproductie 2018 (SDE+)	Subsidie productie hernieuwbare elektriciteit: biomassa, geothermie, water, wind en zon	Najaar 2018	www.rvo.nl/subsidies-regelingen/stimulering-duurzameenergieproductie-sde Tel. (088) 042 42 42
Regeling Groenprojecten	Banklening tegen lager tarief voor investeringen in energiebesparing of -opwekking	Doorlopend	www.rvo.nl/subsidies-regelingen/regeling-groenprojecten
Energiefonds Utrecht	Voor initiatiefnemers duurzame energieprojecten in de provincie Utrecht.	Doorlopend	www.energiefondsutrecht.nl
LEADER	Subsidie versterken gebiedsgerichte economie en ontwikkelen van het platteland en duurzame landbouw	t/m 31 aug. 2018	Utrecht Oost: www.o-gen.nl/leader Utrecht West: www.leaderweidseveenweiden.nl
Trainingen, workshops, coaching en demonstraties	POP3 openstelling kennisoverdracht aan agrarisch ondernemers	Juni 2018	www.provincie-utrecht.nl/onderwerpen/alle-onderwerpen/pop-3 en www.lami.nl
Fysieke Investerings voor innovatie en modernisering landbouw	POP3 openstelling investeringen op agrarische bedrijven	Sept. 2018	www.provincie-utrecht.nl/onderwerpen/alle-onderwerpen/pop-3 en www.lami.nl
Verbetering verkaveling landbouwbedrijven	POP3 openstelling verbetering landbouwstructuur en realisatie maatschappelijke doelen	Okt. 2018	www.provincie-utrecht.nl/onderwerpen/alle-onderwerpen/pop-3 en www.lami.nl
Regeling Jonge Landbouwers (JOLA)	POP3 openstelling jonge landbouwers (tot 41 jaar) om duurzaam te investeren in hun bedrijf	December 2018	www.provincie-utrecht.nl/onderwerpen/alle-onderwerpen/pop-3 en www.lami.nl
Subsidieregeling verwijderen asbestdaken	Subsidie verwijderen asbestdaken	t/m 31 dec. 2019	www.rvo.nl/subsidies-regelingen/subsidie-regeling-verwijderen-asbestdaken

Op donderdag 8 maart kwamen ruim tachtig melkveehouders, onderzoekers, waterschappen, provincies en anderen bij elkaar op kennisuitwisselingsdag 'The Next Step' over water- en bodembeheer in het veenweidegebied.

Bennie van der Fels (projectleider Proeftuin Veenweiden) en Jan Graveland, één van de pilotboeren, vertelden over onderwaterdrainage (OWD) en bodemtemperatuurmeters om bodemdaling af te remmen en grip te krijgen op de mineralisatie van de bodem. Uit de zaal kwam het pleidooi om OWD collectief uit te rollen en werd benadrukt dat de looptijd van drie jaar te kort is om alles in samenhang te kunnen beoordelen. Interesse in onderwaterdrainage? Neem dan contact op met renske.klein@utrecht-west.com. De Gebiedscommissie Utrecht-West wil de uitrol van onderwaterdrainage stimuleren door in overleg met waterschappen en provincie Utrecht middelen vrij te maken voor collectieve aanvragen. Kijk voor alle powerpointpresentaties op: www.veenweiden.nl/biomassa/kennisuitwisselingsdag-water-en-bodembeheer-veenweiden.

Veel melkveehouders zijn hard bezig hun bedrijfsvoering energiezuinig te maken. Dat is aan de buitenkant alleen niet altijd zichtbaar. Bent u trots op uw bedrijf en laat u graag zien hoe u een steentje bijdraagt aan een duurzame toekomst? Bent u bezig met grote of kleine energie-innovaties zoals ijsbankkoeling, elektrificatie (diesel vervangen door elektriciteit), optimaal benutten van eigen zonne-stroom, energieopslag of elektrisch

voeren? Heeft u een lager dan gemiddeld verbruik (51 kWh per 1.000 kg melk)? Of heeft u zelf iets slims bedacht? Dan komen wij graag met u in contact! In het traject Energieneutrale Melkveehouderij kijken we samen hoe we uw inspanning bij een groter publiek bekend kunnen maken. Wilt u collega's een inblikje geven in uw energiebedrijfsvoering? Meld u dan aan bij Renske Klein (renske.klein@utrecht-west.com).

Aanjager is een uitgave van Gebiedscommissie Utrecht-West en Gebiedscoöperatie O-gen. Zij communiceren onder de noemer LaMi over duurzame landbouw in Utrecht. Meer informatie vindt u op www.lami.nl. Ontvangt u de *Aanjager* liever per mail? Geef dan uw e-mailadres door.

**Gebiedscoöperatie
O-gen**
Postbus 125
3925 ZJ SCHERPENZEEL

Bezoekadres
Fort aan de Buursteeg
Buursteeg 2
3927 EJ RENSWOUDE

Contactpersoon
Jolande Schuurman
06-21124625
j.schuurman@o-gen.nl